MINISTERSTWO
SPRAW ZAGRANICZNYCH
—
DEPARTAMENT POLITYCZNY

Warszawa, dn. 30 czerwca 1927 r.

PRZEGLĄD EKONOMICZNY

№ III

TREŚĆ:

DRUKOWANE JAKO RĘKOPIS.

ZAKŁ. DRUK. F. WYSZYŃSKI I S-KA WARECKA 15.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych oczekuje szczegółowego sprawozdania od PP. Kierowników urzędów zagranicznych, w jaki sposób materjał propagandowo - informacyjny, zawarty w niniejszym zeszycie, został przez nich zużytkowany, z załączeniem do sprawozdania wycinków odnośnych czasopism.

System podatków bezpośrednich w Polsce.

Ustawodawstwo skarbowe w dziedzinie państwowych podatków bezpośrednich, obowiązujących na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej w chwili odrodzenia Polski, nie było jednolite.

Względy natury gospodarczej, jak i politycznej, domagały się unifikacji całego ustawodawstwa w jedną konsekwentną całość. To też Państwo Polskie, świadome doniosłości tego wielce trudnego zadania, obrało do urzeczywistnienia unifikacji dwie drogi.

Z jednej strony za pomocą zmian i uzupełnień w obowiązujących ustawach starało się osiągnąć wyrównanie obciążenia podatkowego, z drugiej zaś strony wprowadzało nowe ustawy, których moc obowiązująca obejmowała całe terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej.

W obecnej chwili ustawodawstwo skarbowe w dziedzinie podatków bezpośrednich jest już jednolite, z wyjątkiem podatków gruntowych, których sprowadzenie do jednolitości ze względów technicznych jeszcze nieprędko nastąpi.

a) Podatki gruntowe.

Podatek gruntowy w Polsce opiera się na trzech, a nawet na czterech różnych systemach, zależnie od byłych zaborów.

Z tych czterech podatków gruntowych dwa są bardzo zbliżone do siebie, w b. zaborze austrjackim i pruskim. Są one oparte na katastrze parcelowo-analitycznym, t. j. na ścisłych pomiarach poszczególnych parcel gruntowych i na ustaleniu intraty, t. j. przychodu netto od każdej parceli.

Ewidencja pomiarów i zmian, zachodzących w katastrze, jest prowadzona przez osobne urzędy katastralne.

Podatek gruntowy w b. Królestwie Kongresowem nie opierał się na ścisłych pomiarach parcel i na obliczeniu intraty, lecz na zaliczeniu poszczególnych gruntów do jednej z kilku klas, zależnie od rodzaju kultury, tudzież na ustanowieniu w każdym powiecie stawek podatkowych dla każdej klasy gruntów. Rozróżnia się grunty dworskie i włościańskie, i istnieje różnica w wysokości opodatkowania, a przytem właściciele gruntów włościańskich nie są opodatkowani indywidualnie, lecz cały obszar wsi jest traktowany łącznie, jako oddzielna jednostka podatkowa. Odmienna jest struktura podatku gruntowego w obecnych województwach wschodnich, oparta na przepisach rosyjskich.

W związku z nierównomiernością obciążenia tym podatkiem w poszczególnych zaborach ustawy zaborcze były kilkakrotnie nowelizowane.

Ustawa z dnia 15 czerwca 1923 r. o wyrównaniu podatków gruntowych wprowadziła do podatków gruntowych degresję i progresję.

Degresja — w obecnej chwili stosuje się dla drobnej własności w wysokości 50% zniżki ogólnych stawek przy podatku do zł 8.80 i w wysokości 20% przy podatku od zł 8.80 do zł 35.20.

Progresję zastosowano w tych podatkach w formie specjalnego dodatku wysokości od 10% do 100% przy podatku powyżej 106 zł.

Podatki gruntowe płatne są w dwóch równych ratach półrocznych: między 15 marca a 15 kwietnia, oraz 15 października a 15 listopada.

b) Podatek od nieruchomości miejskich i niektórych wiejskich.

W związku z Ustawą o ochronie lokatorów z dnia 11 kwietnia 1924 r., Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wydał Rozporządzenie z dnia 17 czerwca 1924 r. o wymiarze i poborze państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich na rok podatkowy 1924, następnie zaś Ustawą z dnia 1 kwietnia 1925 r. znowelizowano i przedłużono go na następne lata.

Podstawą wymiaru podatku od nieruchomości jest czynsz dzierżawny, ustalony przez Ustawę o ochronie lokatorów, a przy innych nieruchomościach pełne komorne lub wartość czynszowa nieruchomości wynajętej.

W razie niemożności ustalenia czynszowej wartości przyjmuje się jako wartość czynszową 5% od obiegowej wartości nieruchomości.

Stawka podatkowa przyjęta została dla roku 1924 — 20%, dla roku 1925 — 12%, dla roku 1926 — 10%, dla roku 1927 — 8%, na rok 1928 zaś w wysokości 7%.

c) Podatek przemysłowy.

Podatkowi przemysłowemu podlegają handlowe, przemysłowe i inne przedsiębiorstwa obliczone na zysk oraz zajęcia przemysłowe i samodzielne wolne zajęcia zawodowe.

Podatek przemysłowy pobiera się w formie świadectw przemysłowych i w postaci podatku od obrotu.

Należność za świadectwa przemysłowe odpowiedniej kategorji na każde przedsiębiorstwo i zajęcia przemysłowe uiszcza sam płatnik za cały rok zgóry w miesiącu listopadzie i grudniu roku, poprzedzającego rok podatkowy.

Cena świadectwa przemysłowego zależna jest od wielkości przedsiębiorstwa oraz od miejscowości, w której się dane przedsiębiorstwo znajduje.

Przedsiębiorstwa handlowe dzielą się na 5 kategoryj, przemysłowe— na 8 kategoryj i zajęcia przemysłowe na 4 kategorje. Samodzielne wolne zawody świadectw przemysłowych nie wykupują.

Podatek przemysłowy od obrotu wynosi 2% od obrotów, stopa ta wynosi 5% od przedsiębiorstw komisowych, pośrednictwa handlowego i pośredników handlowych, zniża się zaś do 1% od obrotów przedsiębiorstw detalicznej lub drobnej sprzedaży artykułów spożywczych pierwszej potrzeby, od sprzedaży wydobytych surowców lub wyprodukowanych towarów na cele dalszego przetworzenia lub zużycia w przemyśle.

Stopa podatku nakoniec zniża się do ½% od obrotów przedsiębiorstw hurtowych, skupu zawodowego i dostaw, dokonanych artykułami pierwszej potrzeby oraz surowcami, niezbędnemi do rozwoju rolnictwa i przemysłu krajowego; od obrotów takich przedsiębiorstw dla innych celów Minister Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu zniżyć może normalną stopę podatku do 1% w wypadkach stwierdzonej potrzeby gospodarczej.

Na podstawie tego ostatniego upoważnienia z dnia 1 stycznia 1927 zniża się stawkę podatkową dla całego hurtu do 1%.

Związkom komunalnym przysługuje prawo opodatkowania na potrzeby samorządu przedmiotów, podlegających państwowemu podatkowi przemysłowemu, tylko w postaci dodatku do wysokości ¼ części podatku od obrotu i do 30% ceny świadectw przemysłowych i kart rejes-

tracyjnych; nadto na rzecz izb handlowych i przemysłowych do 15% ceny świadectw oraz szkół zawodowych do 25% tych świadectw.

d) Podatek od kapitałów i rent.

Przedmiotem opodatkowania są: specjalne rachunki bieżące (on call), przychody z wszelkich papierów wartościowych, wkładów na rachunek bieżący, wkładów oszczędności i innych oraz przychody z pobieranych w gotówce lub naturze t. zw. procentów brutto w górnictwie i kopalnictwie.

Stopa podatkowa wynosi:

a) 0,540% od rachunków bieżących (on callowych) rocznie w stosunku do czasu i sumy (liczb procentowych) pożyczek;

b) 20%, o ile chodzi o świadczenia, umówione w kontraktach wydobywania ropy naftowej lub gazu ziemnego;

c) 10% od wszystkich innych przychodów.

Podatek pobiera się u źródła drogą potrącenia.

e) Podatek dochodowy.

Podatek dochodowy w Polsce składa się z trzech podatków: z podatku od płac („uposażeń służbowych, emerytur i wynagrodzeń za najemną pracę"), ogólnego podatku dochodowego i z podatku od tantjem.

Podatek od płac jest podatkiem odrębnym o odrębnej skali podatkowej, pobieranym drogą potrącenia przy każdej wypłacie. Minimum egzystencji przy tem podatku wynosi 2.500 zł. Skala jest procentowa i progresywna, począwszy od 1,5% do 25% od dochodu ponad 192.000 zł.

Właściwością polskiego podatku dochodowego jest, że osoby pobierające płacę podlegają podatkowi dochodowemu osobno od reszty swego dochodu, bez doliczenia płacy do sumy dochodów.

Ogólnemu państwowemu podatkowi dochodowemu (dochody fundowane) podlegają osoby fizyczne, prawne i spadki wakujące, o ile ich dochód roczny przekracza 1500 zł.

Stopa podatku dochodowego wzrasta w progresji, poczynając od 2%, a kończąc na 40% dochodu, przy opodatkowaniu towarzystw sprawozdawczych stopa dochodzi do 25%.

Podatek od tantjem w związku z podatkiem dochodowym opłacają osoby, nie biorące stale czynnego udziału w zarządzie przedsiębiorstw, a należące do składu zarządu, rad i komisyj rewizyjnych.

Osoby takie, o ile pobierają dochód z tantjem ponad 1500 zł, opłacają obok podatku dochodowego specjalny podatek od tantjem w wysokości 50% stawki, przypadającej od dochodu z tantjem, otrzymanego według skali ogólnej.

f) Podatek majątkowy.

Podatek majątkowy został wprowadzony Ustawą z dnia 11 sierpnia, roku 1923 w ryczałtowej kwocie jednego miljarda złotych, rozłożonej na trzy lata po 333 milj. zł.

Ryczałtową sumę podatku podzielono pierwotnie w ten sposób, że na rolnictwo przypadło 500 milj. zł, na przemysł i handel 375 milj., na wszystkich innych 125 miljonów. Stopę podatkową oznaczoną progresywnie od 1,2% do 13%. Z powodu niepomyślnego stanu gospodarstwa narodowego podatek majątkowy nie mógł być ściągnięty w całej zamierzonej sumie.

Wpływ z tego źródła w ciągu trzech lat wyniósł zgórą 300 miljonów zł zamiast 1 miljarda zł.

Zainteresowana część społeczeństwa domaga się nowelizacji tego podatku w kierunku zmniejszenia kontyngentu oraz rewizji podziału kwot między poszczególne grupy.

Rząd zamierza wprowadzić stały podatek majątkowy. Zamierzona reforma podatkowa ma iść po linji usunięcia mnogości podatków i w kierunku rozbudowy podatku dochodowego, który winien być w Polsce, jak i w innych państwach, wydatnem źródłem dochodów skarbowych.

W związku z rozbudową podatku dochodowego zamierzone jest przekazanie podatku gruntowego od nieruchomości miejskich i świadectw przemysłowych samorządom.

Charakterystyka budżetu Państwa Polskiego na rok 1927/28.

Budżet na rok 1927/28 uchwalony został przez Sejm dnia 22 marca r.b. Jako termin rozpoczęcia roku budżetowego przyjęto dzień 1 kwietnia, a to w tym celu, aby dać możność Izbom Ustawodawczym uchwalenia budżetu w przepisanym 5-ciomiesięcznym terminie. To też budżet na rok 1927/28 został uchwalony w terminie, przewidzianym przez Konstytucję.

Ustawa Skarbowa z dnia 22 marca 1927 r. na okres od 1-go kwietnia 1927 r. do 31 marca 1928 r. ustala następujące sumy budżetu:

Wydatki:	
Administracji — zwyczajne	1.869,4 milj. złotych
„ — nadzwyczajne	104,0 „ „
Dopłaty do niektórych przedsięb. państw.	14,8 „ „
Ogółem	1.988,2 milj. złotych
Dochody:	
Administracji — zwyczajne i nadzw.	1.234,8 milj. złotych
Czyste dochody przedsięb. państw.	107,8 „ „
„ „ monopolów	647,9 „ „
Ogółem	1.990,5 milj. złotych

W ostatecznym wyniku budżet zamyka się nadwyżką dochodów w sumie 2.271,5 tys. złotych.

Porównywając cyfry budżetu na rok 1927/28 z dochodami i wydatkami budżetowemi w latach ubiegłych widzimy, że przewyższają one w zakresie dochodów i wydatków poprzednie wyniki rzeczywiste.

Dochody i wydatki budżetowe na rok 1927/28 w porównaniu z wynikami rzeczywistemi lat 1924 do 1926 przedstawiają się jak następuje (w milj. złotych):

Rok budżetowy	Dochody	Wydatki	Deficyt — Nadwyżka +
1924	1.349,7	1.539,1	— 189,4
1925	1.576,1	1.801,4	— 225,3
1926	1.895,2	1.841,6	+ 53,6
1927/28	1.990,5	1.988,2	+ 2,3

O ile w latach 1924 i 1925 budżet był deficytowy, to w roku 1926 poraz pierwszy osiągnięta została nietylko równowaga, lecz i poważna nadwyżka dochodów nad wydatkami, w kwocie 53,6 milj. złotych.

W dalszym ciągu należy podkreślić, że deficyty budżetowe w latach 1924 i 1925 pokryte zostały przeważnie z emisji bilonu i biletów zdawkowych i tylko w nieznacznej części dochodami z pożyczek pań-

stwowych. Czysty dochód z pozycyj pozabudżetowych w omawianym okresie wynosił (w milj. złotych):

w roku 1924	197,9	(w tem 68,2 pożyczki państwowe)
„ 1925	264,5	(„ 12,0 „ „)
„ 1926	35,2	(—)

O ile weźmiemy pod uwagę, że nadwyżka dochodów w roku ubiegłym przewyższa o 18,4 milj. złotych wpływy z pozycyj pozabudżetowych, uzyskanych w tym roku, to jasnem się stanie, że nadwyżka dochodów nad wydatkami w roku 1926 osiągnięta została z wpływów normalnych, bez uciekania się do wpływów pozabudżetowych. Fakt ten jest o tyle doniosły, że decyduje w pewnym stopniu o realności budżetu na rok 1927/28 ze względu na to, iż dochody tego roku obliczone zostały na podstawie dochodów 1926 r. z uwzględnieniem nieznacznej podwyżki, opartej na doświadczeniu stałego wzrostu dochodów w 3 latach poprzednich.

Dochody w budżecie 1927/28.

Jak już zaznaczyliśmy we wstępie, dochody na rok 1927/28 wynoszą 1.990,5 milj. złotych. Składają się one z następujących pozycyj (w miljonach złotych):

Administracja —		1.234,7
W tem — zwyczajne	1043,4	
— nadzwyczajne	191,3	
Przedsiębiorstwa		107,8
Monopole		647,9

Porównywając cyfry rzeczywistych dochodów w latach poprzednich z ustalonemi dochodami na rok 1927/28 stwierdzić należy wzrost wpływów, ustalonych w budżecie tegorocznym.

Dochody, ustalone w budżecie na rok 1927/28, w porównaniu z rzeczywistemi dochodami w latach 1924—1926 przedstawiają się jak następuje (w miljonach złotych):

	1924	1925	1926	1927/28
Dochody budżetowe	1350,5	1576,1	1895,2	1990,5
w tem:				
administracja	167,3	225,5	213,3	214,7
daniny publiczne	891,3	922,8	1004,2	1020,1
monopole	291,9	405,5	578,1	647,9
przedsiębiorstwa	—	22,3	99,6	107,8
Inne dochody	218,9	301,4	35,2	—
w tem:				
pożyczki państwowe	68,2	12,0	17,8	—
emisja bilonu i bil. zdaw.	150,7	289,4	17,4	—

Widzimy więc, iż dochody budżetowe we wszystkich grupach (z wyjątkiem administracji, której dochód w r. 1925 przewyższał wpływy z tego źródła, ustalone w budżecie na rok bieżący) wykazują zwiększenie. Następnie skonstatować możemy stałe zwiększanie się działu dochodów budżetowych w dochodach państwowych. Dochody budżetowe, które w 1924 r. stanowiły 86%, w 1925 — 84%, 1926 — 98%, w budżecie na rok bieżący przewidziane są w wysokości 100%.

O ile natomiast rzeczywiste dochody obliczamy w stałych miernikach wartości, to się przekonamy, że dochody, ustalone w budżecie na rok 1927/28, przewyższają tylko dochody roku ubiegłego, ustępują natomiast dochodom rzeczywistym z roku 1924 i 1925.

Rzeczywiste dochody w porównaniu z dochodami, ustalonemi w budżecie na rok 1927/28 wynosiły (w miljonach franków złotych):

Wyszczególnienie:	1924	1925	1926	1927/28*)
Dochody ogółem	1568,8	1729,5	1125,9	1143,9
W tem: daniny publiczne	891,3	851,0	585,2	585,7
monopole	291,1	373,0	338,4	372,9
inne budżetowe	167,3	227,3	183,0	185,3
pozabudżetowe	218,9	278,2	19,3	—

Z poszczególnych pozycyj dochodów należy wymienić pozycję danin publicznych, która to pozycja wykazuje wpływy w tej samej wysokości co i w roku ubiegłym; natomiast dochody z monopolów znacznie przewyższają dochody z tych źródeł w roku ubiegłym i nieznacznie ustępują wpływom z monopolów w roku 1925. Co się tyczy wpływów budżetowych, to, jak widzimy, wpływy te dorównywają wpływom zeszłorocznym.

Należy jednak stwierdzić, iż tego rodzaju analiza dochodów, gdzie obliczenie dla lat 1926 i 1927/8, a nawet częściowo i dla roku 1925, dokonane zostało we frankach złotych, może niebardzo dokładnie odzwierciedla nam wartość tych wpływów, gdyż nie jest brana pod uwagę wewnętrzna wartość nabywcza złotego w poszczególnych okresach, lecz porównania te w każdym poszczególnym razie dają nam pogląd na napięcie podatkowe w Polsce, i śmiało można twierdzić, że dochody w budżecie na rok 1927/28 są obliczone bardzo ostrożnie, wobec czego uznać je należy za realne.

Następnie zaznaczyć trzeba, iż w budżecie na rok 1927/28 dochody z monopolów państwowych są wyższe, niż w budżetach lat ubiegłych. W budżecie na rok bieżący dochody z tego źródła wynoszą 647,9 milj. złotych; stanowią one 32,5% dochodów ogólnych, wówczas gdy w r. 1924 udział ten wynosił 18%, w r. 1925 — 22%, w r. 1926 — 30%. Jest to wynikiem stałego usprawnienia działalności monopolów.

Wpływy z danin publicznych w porównaniu z rokiem ubiegłym wykazują pewien nieznaczny wzrost.

Wpływy z tego źródła w porównaniu z rzeczywistemi wpływami z lat ubiegłych przedstawiają się, jak następuje (w tysiącach złotych):

Wyszczególnienie:	1924	1925	1926	1927/28
Daniny publiczne	891,3	922,8	1004,2	1020,1
W tem: podatek majątkowy	189,5	58,5	52,9	95,0
10% nadzw. dodatek	—	—	23,1	62,3
daniny publiczne zwycz.	701,8	864,3	918,2	862,8
podatki bezpośrednie	290,5	357,9	463,9	438,4
opłaty stemplowe	79,6	114,2	127,1	112,3
cła	238,4	284,8	189,6	182,0
podatki pośrednie	93,3	107,4	137,6	130,2

Dochody z danin publicznych w budżecie na rok 1927/28 przewyższają zatem rzeczywiste wpływy z lat ubiegłych, z wyjątkiem ceł i wpływów z podatku majątkowego (jako daniny nadzwyczajne), pozostałe dochody z tego źródła wykazują stały wzrost.

Że dochody te nie są w zupełności wyzyskane, dowodzi nam porównanie obciążenia podatkowego w niektórych państwach europejskich w 1924 r.

Obciążenie z tytułu danin publicznych i monopolów na głowę ludności przedstawia się, jak następuje (we frankach złotych):

Anglja	355,3	Austrja	90,2
Francja	180,0	Czechosłowacja	88,4
Holandja	137,4	Włochy	85,0
Niemcy	136,7	Polska	41,2
Belgja	100,0		

*) Przerachowano według kursu 100 fr. zł. = 174,15 zł.

W roku 1925 obciążenie to wynosiło w Polsce 45,71 złotych, w 1926— 53,70 złotych. Należy zaznaczyć, że w porównaniu z innemi krajami obciążenie to w Polsce nie jest wysokie. Z tych też względów należy się liczyć ze zwiększeniem dochodów z tego źródła, co wobec coraz pomyślniejszej sytuacji gospodarczej kraju, jest możliwe do przeprowadzenia, tem bardziej, iż usprawnienie działalności aparatu skarbowego postępuje naprzód.

Wydatki:

Ogólna suma wydatków w budżecie na rok 1927/28 określona została na 1.988,2 milj. złotych. Przewyższają one rzeczywiste wydatki roku ubiegłego (obliczone według czasokresu od 1 kwietnia 1926 do 31 marca 1927 r.) o 4,9 miljonów złotych. Celem zorjentowania się w charakterystyce wydatków na rok bieżący należy je porównać z rzeczywistemi wydatkami lat ubiegłych.

Wydatki Państwa w 1927/28 w porównaniu z rzeczywistemi wydatkami z r. 1925 i 1926/27 (od 1 kwietnia 1926 do 31 marca 1927 r.) przedstawiają się jak następuje (w miljonach złotych):

Wyszczególnienie	1925	1926/27	1927/28	Budżet na 1927/28 w porówn. z rzeczywist. 1926/27 więcej (+) mniej (—) suma	%
Ogółem	1840,3	1983,4	1988,3	+ 4,9	+ 0,2
A. Administracja	1801,4	1972,0	1973,4	+ 1,4	+ 0,1
władze naczelne	16,8	17,5	17,6	— 0 1	—
Min. Spr. Zagranicznych	26,1	40,6	39,6	— 1,0	— 2,5
„ „ Wojskowych	675,2	624,6	610,8	— 13,8	— 2,2
„ „ Wewnętrznych	199,3	184,6	184,7	+ 0,1	+ 0,1
„ Skarbu	95,6	102,9	108,3	+ 5,4	+ 5,2
„ Sprawiedliwości	84,0	87,2	97,2	+ 10,0	+ 11,5
„ Przemysłu i Handlu	9,6	26,7	34,0	+ 7,3	+ 27,3
„ Komunikacji	2,9	3,2	3,3	+ 0,1	+ 3,1
„ Rolnictwa	26,8	31,7	37,7	+ 6,0	+ 18,0
„ Wyzn. Rel. i Ośw. Publ.	309,1	293,6	329,3	+ 35,7	+ 12,2
„ Robót Publicznych	71,3	103,6	87,5	— 16,1	— 15,5
„ Pracy i Opieki Społ.	51,1	78,0	58,3	— 19,7	— 25,3
„ Reform Rolnych	25,7	46,5	36,6	— 10,0	— 21,5
emerytury	60,3	71,1	82,0	+ 10,9	+ 15,3
renty inwalidzkie i pensje	106,2	110,7	101,5	— 9,2	— 8,3
długi państwowe	41,4	149,5	145,1	— 4,4	— 2,9
B. przedsiębiorstwa	38,9	11,4	14,9	+ 3,5	+ 30,7
Polska Agencja Telegraf.	0,1	0,3	0,2	— 0,1	— 33,3
Wytwórnie Wojskowe	16,9	11,1	14,0	+ 2,9	+ 26,1
Koleje Państwowe	21,4	—	—	—	—
Przeds. pom. Poczty i Tel.	0,5	—	0,7	+ 0,7	—

Porównywając wydatki największej grupy w dziale administracji t. j. Ministerstwa Spraw Wojskowych, widzimy, że wydatki z każdym rokiem są niższe. W roku 1926 wynosiły one 624,6 miljonów złotych, w roku bieżącym zmniejszono je o 13,8 milj. złotych, t. j. o 2,2%. W porównaniu z rokiem 1925 są one niższe o 64.4 milj. złotych. Jeśli uwzględnimy spadek złotego oraz wzrost uposażenia w roku bieżącym, to jasne się staje, że wydatki na ten cel uległy znacznej zniżce.

Następna grupa wydatków — na oświatę — wynosi 329,3 milj. złotych. W porównaniu z rokiem ubiegłym wydatki tej grupy zwiększono o 35,7 miljonów złotych, t. j. o 12,2%. Zwiększenie wydatków na ten cel w roku bieżącym tłumaczy się przedewszystkiem polepszeniem bytu personelu nauczycielskiego oraz budową szeregu gmachów szkolnych i wydatkami na cele kulturalne.

Trzecia kolejna grupa wydatków to wydatki administracji wewnętrznej, wynoszą one 184,7 miljonów złotych. W porównaniu z rokiem ubiegłym wydatki tej grupy nie uległy znaczniejszej zmianie. W każdym bądź razie są one mniejsze od rzeczywistych wydatków w roku 1925.

Następnie idą wydatki, przeznaczone na długi państwowe. W porównaniu z rokiem ubiegłym nastąpiło w roku bieżącym ich zmniejszenie o 4,4 milj. złotych, t. j. o 2,9%. Są one natomiast większe o 103,7 milj. zł. od takichże wydatków roku 1925. Wzrost wydatków na długi publiczne w roku bieżącym tłumaczy się przedewszystkiem spadkiem złotego. Ze względu na to, iż większa część długów Państwa Polskiego stanowią długi zagraniczne, spłacalne w walutach obcych, wydatki na ten cel uległy zwiększeniu.

Dalej idą wydatki Ministerstwa Skarbu. Wynoszą one 108,3 milj. złotych. W porównaniu z rokiem ubiegłym zwiększyły się one o 5,4 milj. złotych, t. j. o 5,2%.

Następna grupa wydatków, renty inwalidzkie i pensje, wynosi 101,5 milj. złotych. W wydatkach tej grupy nastąpiło zmniejszenie tak w porównaniu z rokiem ubiegłym, jak i z rokiem 1925. Wydatki na wymiar sprawiedliwości są zwiększone w roku bieżącym o 10 milj. złotych, t. j. o 11,5%.

Wydatki na roboty publiczne zmniejszono o poważną kwotę 16,1 milj. złotych, t. j. o 15,5%.

Należy podkreślić, że wydatki resortów gospodarczych uległy zwiększeniu. Jest to objaw dodatni z tego względu, iż jest dowodem stopniowego powrotu do normalnych stosunków gospodarczych. Wydatki Min. Przemysłu i Handlu wynoszą 34,0 milj. zł. W porównaniu z rokiem ubiegłym są one zwiększone o 7,3 milj. złotych, t. j. o 27,3%. W wydatkach tegorocznych tego resortu wstawiona jest kwota w wysokości 22,8 milj. złotych, jako suma, przeznaczona na wydatki nadzwyczajne. Z sumy tej przeznaczono na rozbudowę portu w Gdyni 12,6 milj. złotych, t. j. o 18% w porównaniu z wydatkami roku ubiegłego. Znacznej zniżce uległy wydatki Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Z 78 milj. zł. w roku 1926 obniżono je w roku bieżącym do 58,3 milj. złotych, t. j. o 19,7 milj. złotych. Tak znaczne obniżenie tych wydatków jest skutkiem poprawy stanu zatrudnienia w gospodarstwie narodowem Polski, wskutek czego ogólna suma na zapomogi dla bezroboczych uległa znacznej redukcji. Pozostałe wydatki uległy pewnym zmianom, lecz ze względu na ich mniejsze znaczenie nie będziemy się nad niemi dłużej zatrzymywali.

Reasumując stwierdzić należy, iż wydatki ustalone w budżecie na rok 1927/28, pomimo iż są nieco wyższe od rzeczywistych wydatków roku ubiegłego, wykazują w porównaniu z wydatkami z lat ubiegłych poważną poprawę pod względem celowości ich przeznaczenia. Wydatki gospodarczo mniej uzasadnione, jak np. na cele wojskowe, na zapomogi dla bezroboczych itd., uległy znacznej zniżce, natomiast wydatki o charakterze gospodarczym, jak np. inwestycje w resorcie Min. Przemysłu i Hadlu, na rolnictwo, na oświatę itd., uległy zwiększeniu.

Opierając się na wpływach roku bieżącego, które to wpływy w niektórych wypadkach przewyższają dochody przewidywane, oraz biorąc pod uwagę fakt, iż ustalone dochody w budżecie na rok 1927/28 obliczone zostały bardzo ostrożnie, można przypuszczać, że w ogólnej sumie wpływy odpowiedzą przewidywaniom, i że budżet na rok 1927/28 jest realny.

Polskie koleje państwowe 1919 — 1926.

W listopadzie 1918 r., w wyniku wielkiej wojny europejskiej, ziemie polskie, podzielone i znajdujące się od 120 lat pod panowaniem Rosji, Niemiec i Austrji, zostały znów zjednoczone i utworzyły państwo niepodległe. Proces ustalenia ostatecznych granic, wskutek wojny polsko-rosyjskiej w roku 1920 i plebiscytu na terytorjach spornych, trwał jednak jeszcze cztery lata. Część kolei we wschodnich prowincjach znajdowała się w czasie wojny polsko-rosyjskiej w zarządzie wojskowym, a w b. zaborze niemieckim początkowo w odrębnym zarządzie. Wskutek tych przyczyn cała sieć kolejowa polska znalazła się pod jednolitym zarządem centralnym dopiero w r. 1923.

Ogólna długość polskich kolei normalnotorowych w końcu r. 1926 wynosiła 17.118 km, w tej liczbie:

1) odziedziczonych po państwach zaborczych	14.885 km
2) prywatnych, eksploatowanych przez Państwo	1.573 „
3) wybudowanych przez Polskę	520 „
4) kolei na terytorjum Wolnego Miasta Gdańska	140 „
Razem:	17.118 km.

Prócz tego Polska posiada 3751 km kolei wąskotorowych w tej liczbie:

1) eksploatowanych przez Państwo do użytku publicznego .	1.842 km
2) państwowych gospodarczych	516 „
3) samorządowych i prywatnych	1.393 „
Razem	3.751 km.

Ogólna długosć kolei normalno i wąskotorowych wynosi 20,869 km. Pod względem długości sieci kolejowej Polska zajmuje w Europie piąte miejsce (po Rosji, Niemczech, Francji i Anglji).

Sieć kolejowa dostała się Polsce od państw zaborczych w stanie wadliwym co do swego rozplanowania, niejednolitym co do gęstości i w przeważnej części bardzo zniszczonym. Państwa zaborcze budowały koleje na ziemiach polskich dla swoich potrzeb gospodarczych i strategicznych, i dlatego rozplanowanie ich po zjednoczeniu w wielu wypadkach nie odpowiada potrzebom Państwa Polskiego. Gęstość sieci na jednostkę powierzchni, dorównywająca w b. zaborze niemieckim gęstości państw zachodnio-europejskich, w b. zaborze austrjackim jest dwa razy, a w b. zaborze rosyjskim trzy razy mniejsza. Stąd wynika potrzeba budowy nowych połączeń kolejowych i rozwoju sieci na obszarach, najgorzej uposażonych w koleje, niezależnie od warunków ekonomicznych, uzasadniających potrzebę tego rozwoju.

Zniszczenia urządzeń kolejowych wskutek działań wojennych dotknęły prawie cały obszar b. zaboru rosyjskiego i wschodniej części b. zaboru austrjackiego. Zburzono przeszło 300 mostów dużych, 1800 małych, przeszło 500 dworców kolejowych, 3000 domów mieszkalnych. 100 parowozowni i warsztatów, 470 stacyj wodnych i wież ciśnień i t. d, Połowę tych budowli już odbudowano, koszt robót pozostałych do wykonania wyniesie jeszcze około 120 milj. złotych *).

Prócz zburzenia tak znacznej ilości budowli wojna poczyniła ogromne zniszczenie urządzeń kolejowych wskutek braku w ciągu kilku lat należytej ich konserwacji. Szczególniej stan podkładów i budynków, a po części i szyn, był bardzo zły. Obecnie te braki są już prawie

*) 1 złoty = 1 frankowi złotemu = 0,194 dolara.

zupełnie usunięte, i koleje polskie wstąpiły na drogę normalnej konserwacji swych urządzeń.

Stan taboru kolejowego, który dostał się Polsce początkowo, był wogóle jeszcze gorszy, a ilość jego zupełnie niedostateczna. Wprawdzie potem Polska otrzymała jeszcze pewną ilość taboru od Niemiec i Austrji w stosunkowo lepszym stanie, ale wszystko było niedostateczne. Naprawnie taboru były w znacznej części zniszczone lub ogołocone z obrabiarek, wytwórni nowego taboru na ziemiach polskich nie było. W tych warunkach Polska była zmuszona zakupić pewną ilość taboru zagranicą, a nawet częściowo oddać naprawę fabrykom zagranicznym, a współcześnie otworzyć własne wytwórnie. Obecnie Polska posiada już trzy wytwórnie parowozów i pięć wytwórń wagonów, zniszczone naprawnie taboru są przeważnie odbudowane, budują się nowe naprawnie, ilość taboru jest dostateczna do dokonania potrzebnych przewozów, a nawet w okresach zmniejszonego ruchu nadmierna, procent zaś taboru, znajdującego się w naprawie, spadł do norm przedwojennych. O wysiłkach, które Polska ponosiła pod względem stanu taboru, świadczą dane, przytoczone w następującej tablicy 1-ej, w której dla porównania z rokiem 1926 wzięto rok 1921, jako pierwszy mniej więcej normalny po ukończeniu wojny z Rosją.

Tablica 1.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921 r.	1926 rok	
		ogółem	w tej liczbie nowonabytych
Przeciętna długość eksploatacyjna km . .	15.355	16.986	—
Ilostan parowozów ogólny sztuk . . .	3.763	5.200	875
„ „ na 10 km „ . . .	2.45	3,06	—
Z ogólnej ilości w naprawie „ . . .	1.552	1.081	—
„ „ „ % . . .	41	21	—
Ilostan wagonów osobowych ogólny sztuk .	8 680	11.634	733
„ „ „ na 10 km „ .	5.65	6,85	—
Z ogólnej ilości w naprawie	2.382	1.781	—
„ „ „ % . . .	27	15	—
Ilostan wagonów towarowych ogólny sztuk	84.044	126.087	32.984
„ „ „ na 10 km . „	54,72	74,21	—
Z ogólnej ilości w naprawie . . . . „	15.278	14.099	—
„ „ „ . . . . . . %	18	11	—

Ilość przewozów na polskich kolejach, zależna od stanu ogólnego gospodarczego Państwa, była początkowo bardzo nieznaczna. Rolnictwo na obszarach, które były terenem wojny, zostało doprowadzone do upadku, przemysł, ogołocony z narzędzi pracy i surowców, zamarł prawie zupełnie, ludność zbiedniała i musiała się obchodzić bez wielu rzeczy niezbędnych. Dopiero po ukończeniu wojny z Rosją życie gospodarcze zaczyna się powoli podnosić. Przewozy kolejowe wzrastają, czemu sprzyja spadek pierwotnej waluty marki polskiej, za którym nie może podążyć podwyżka taryf tak, że opłaty za przewozy są w rzeczywistości nadzwyczaj niskie. Zwiększająca się stopniowo ilość taboru daje możność dokonania wymaganych przewozów. Wprowadzenie od początku r. 1924 stałej waluty wywołuje załamanie się życia gospodarczego, a ustalenie współcześnie nowych taryf kolejowych, zbliżonych do rzeczywistych kosztów przewozów, wpływa ujemnie na ich ilość. Dopiero w roku 1926, wskutek długotrwałego strajku w angielskich kopalniach węgla, wzmógł się znacznie wywóz polskiego węgla zagranicę przez

porty bałtyckie, przewozy kolejowe wzrosły, nastąpiło ożywienie ogólne i, chociaż obecnie wywóz węgla się zmniejszył, przewozy trzymają się na wysokim stopniu. Dane o przewozach osób i ładunków zwyczajnych na polskich kolejach od 1921 r. do 1926 r. są wskazane w następującej tablicy 2-ej. Przewozy bagażu i ładunków pośpiesznych, jako bardzo nieznaczne, są w tablicy 2-ej pominięte.

Tablica 2.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Przeciętna długość eksploatacyjna km . . .	15.355	15.955	16.583	16.687	16.847	16.986
Przewieziono osób tys.	121.605	140.080	168.903	176.981	162.604	146.970
Wykon. osobo-km tys.	7.269.070	8.958.673	9.551.645	6.903.648	6.366.218	6.114.842
„ „ na km „	473	561	576	414	378	360
Przeciętny przebieg km	60	64	57	39	39	42
Przewieziono ładunków zwyczajn. tys. tonn . .	25.176	36.202	70.459	53.448	52.162	58.220
Wykonano tonno-km tys.	4.559.999	8.000.013	9.555.849	10.231.787	10.933.326	15.142156
„ „ na km .	297	501	576	613	649	891
Przeciętny przebieg km	181	221	136	191	210	260
Naładowano wagonów i przyjęto od dróg obcych wagonów ładownych przeciętnie dziennie	7.998	9.678	15.002	13.085	11.905	13.522

Przeciętny dzienny naładunek i przyjęcie od dróg obcych w pierwszych trzech miesiącach 1927 r. wynosi 15.360 wagonów.

Z liczby ładunków, przewiezionych w r. 1925 na kolejach polskich pierwsze miejsce pod względem ilości i przebiegu zajmował węgiel i koks, drugie materjały leśne, a trzecie produkty rolnictwa. Dane o tych przewozach są wskazane w następującej tablicy 3-ej.

Tablica 3.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ilość ładunków		Przebieg ładunków		Przeciętny przebieg 1. tonno-km.
	tys. tonn	% od ilości ogóln.	tysięcy tonno-km.	% od przebiegu ogólnego	
Węgiel kamienny, brunatny i koks	21.460	41,1	4.616.421	42,2	215
Materjały leśne	6.669	12,8	1.966.103	18,0	295
Produkty rolnictwa	5 223	10,0	747.062	6,8	143
Pozostałe ładunki	18.810	36,1	3.603.740	33,0	192
Razem . .	52.162	100,0	10.933.326	100,0	210

Z porównania danych w tablicach 1-ej i 2-ej widać, że ilość osobo-km zmniejszyła się od 1921 r. do 1926 r. Współczesne zwiększenie ilości parowozów i wagonów osobowych dało możność uruchomienia większej ilości pociągów osobowych, wskutek czego początkowe przeludnienie tych pociągów ustąpiło miejsca normalnemu zapełnieniu. W przewozach ładunków odwrotnie ilość tonno-km. zwiększyła się przeszło 3 razy, a ilość parowozów i wagonów towarowych niecałe półtora raza, to jest wyzyskanie taboru towarowego było lepsze. Dane, tyczące się wyzyskania taboru, są przytoczone w następującej tablicy 4-ej.

Tablica 4.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Przebieg pociągów:						
ruchu osob. tys. poc.-km	33.535	43.940	51.636	49.777	54.990	54.758
„ towar. „ „ „	24.877	32.522	37.721	34.291	37.903	46.414
wszystkich poc.-km	58.412	76.462	89.357	84.068	91.893	101.172
Przeciętna dzienna ilość poc. na km. ruchu os.	6,0	7,5	8,5	8,2	8,8	8,8
„ tow.	4,4	5,6	6,2	5,6	6,2	7,5
wszystkich	10,4	13,1	14,7	13,8	15,0	16,3
Przebieg osi wagonów w pociągach ruchu osob. tys. osio-km	876.811	1.212.224	1.420.760	1.350.100	1.447.991	1.459.266
ruchu towarowego tys. osio-km	1.962.515	2.450.527	3.049.971	2.794.340	3.233.812	4.322.847
Przeciętny skład pociąg. ruchu osob. osi	26,1	27,6	27,5	27,1	26,8	26,6
„ towar. „	78,9	75,3	80,9	81,5	85,3	93,1
Przeciętne zapełnienie poc. osobowego osób	217	204	185	139	118	112
Przecięt. naładunek pociągu towarow. tonn	183	246	253	298	288	323
Przeciętny naładunek na oś wag. towarow. tonn	2,32	3,26	3,13	3,66	3,38	3,47
Przebieg parowoz. ogólny tys. par.-km.	86.189	109.365	128.863	122.259	127.897	132.990
w tej liczbie bez pociąg. tys. par.-km.	26.600	31.733	37.912	36.740	34.655	30.173
„ „ %	31,0	29,0	29,0	30,0	27,0	23,0

Stan finansowy polskich kolei w pierwszych latach wobec ich zniszczenia i ogólnego zaniku życia gospodarczego nie mógł być dobry. Niestałość pierwotnej waluty nie pozwala nawet zobrazować go dokładnie. Dopiero od czasu wprowadzenia stałej waluty z początkiem 1924 r. zaczyna się okres, w którym wyniki finansowe eksploatacji kolei można

Tablica 5.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1924	1925	1926	1927/8
Suma ogólna dochodu eksploatacji tys. zł	802.123	904.868	1.118.401	1.108.927
„ „ wydatków „ „	729.923	898.154	942.154	997.099
Nadwyżka dochodu tys. zł	72.200	6.714	175.897	111.828
Współczynnik eksploatacji	91,0	99,2	84,3	89,9
Wydatki nadzwyczajne:				
Budowa nowych linij tys. zł	8.149	15.049	12.105	13.530
Inwestycje na kolejach istniejących tys. zł	19.753	35.897	32.590	38.227
Zakup nowego taboru „ „	55.891	8.750*)	4.992	8.109
Odbudowa zniszczonych przez wojnę linij i budowli kolejowych tys. zł	5.271	9.371	5.358	11.253
Razem wydatki nadzwyczajne tys. zł	89.064	69.067	55.045	71.119

*) od 1925 r. wydatki na zakup nowego taboru i na wymianę taboru, podlegającego skleśleniu z inwentarza, zalicza się do wydatków eksploatacji. Wydatki te wynoszą w r. 1925—52.639 tys. zł, w r. 1926—80.543 tys. zł, w r. 1927—64.237 tys. zł.

już określić ściśle. Chociaż kurs złotego w końcu 1925 r. załamał się znacznie, ale w pierwszej połowie 1926 r. ustalił się na zmniejszonej wartości, na której trzyma się dotychczas (1 złoty=0,580 franka złotego= 0,112 dolara). Dane o wynikach eksploatacji w 1924, 1925 i 1926 r. według sprawozdań budżetowych, a w r. 1927/8 (od 1 kwietnia do 31 marca) według preliminarza budżetowego, są wskazane w tablicy 5-ej.

Współczynnik eksploatacji polskich kolei jest dosyć wysoki. Nie jest to jednak wynikiem nadmiernych kosztów eksploatacji. Przeciętny koszt własny, zależny od całkowitego rozchodu eksploatacji, jednego pasażero-km i jednego tonno-km ładunków w przeliczeniu na walutę złotą jest mniejszy, aniżeli na kolejach państw sąsiednich, Niemiec i Czechosłowacji, a przeciętny dochód z jednego tonno-km ładunków znacznie mniejszy. Polska nie ma prawie zobowiązań co do spłaty kapitałów i dlatego może w celu rozwoju swego życia gospodarczego zadowalać się taryfami o tyle niskiemi, by dochód kolei pokrywał tylko wydatki eksploatacji. Zwiększająca się z roku na rok gęstość przewozu ładunków pociąga za sobą zmniejszenie kosztu jednego tonno-km, a przez to zwiększa nadwyżkę dochodu.

Na podstawie wszystkich powyższych danych można wyprowadzić następujące wnioski o postępach polskiego kolejnictwa w ciągu pierwszych ośmiu lat niepodległości Polski.

1) Sieć kolejowa, którą odziedziczyła Polska po państwach zaborczych, nie odpowiada potrzebom zjednoczonego Państwa i wymaga w niektórych dzielnicach odpowiedniego rozwoju. Wysiłki Polski w tym kierunku wobec wielu innych potrzeb ograniczyły się do wybudowania 520 km nowych linij.

2) Sieć kolejowa znajdowała się w stanie zniszczenia wskutek zburzenia w czasie wojny znacznej ilości mostów i budynków, jak również wskutek braku należytej konserwacji. Połowa budowli zburzonych jest już odbudowana, braki konserwacji wyrównane.

3) Ilość otrzymanego pierwotnie taboru była niedostateczna, a stan ego bardzo zły. Wytwórń taboru na ziemiach polskich nie było, kolejowe naprawnie taboru w znacznej części zniszczone. Obecnie Polska posiada własne wytwórnie, mogące zaopatrywać ją w potrzebną ilość taboru, naprawnie taboru odbudowane, ilość ogólna taboru dostateczna do wykonania żądanych przewozów, ilość taboru w naprawie normalna.

4) Ilość i przebieg osób, przewiezionych na polskich kolejach w zależności od ogólnych warunków gospodarczych podlegała dotychczas znacznym wahaniom, jak również i ilość ładunków. Przebieg ładunków ogólny i na km stale wzrastał.

5) Przeciętne składy pociągów towarowych i ich naładunek stale wzrastały, a stosunek procentowy przebiegu parowozów bez pociągów do przebiegu ogólnego zmniejszył się znacznie.

6) Współczynnik eksploatacji jest jeszcze dosyć wysoki, albowiem wysokość taryf jest przystosowana tylko do pokrycia wydatków eksploatacji. Ze wzmożeniem gęstości przewozów koszt własny ich wykonania się zmniejsza, a nadwyżka dochodu się zwiększa.